

SCHF

SOCIETAT
CATALANA
D'HISTÒRIA
DE LA FARMÀCIA

Revista de la Societat Catalana d'Història de la Farmàcia, vol. 40 (2024)

MATERIAL SUPLEMENTARI (MS) A L'ARTICLE

Aportacions a Flora Catalana Antiga, 5. *Ficus carica* L. (*Moraceae*)

Cèsar BLANCHÉ

Laboratori de Botànica, Facultat de Farmàcia i Ciències de l'Alimentació, Universitat de Barcelona i Reial Acadèmia de Farmàcia de Catalunya

Annex 1

CONTINGUT: Taula 1 i referències bibliogràfiques

Taula 1. *Ficus carica* L. (*Moraceae*). Registres arqueològics i orgànics inventariats al projecte *Flora Catalana Antiga* (actualització 1/9/2023)

REF	Localitat	Cronologia	Descripció	Referència
MOSTRES ARQUEOLÒGIQUES				
ORNAMENTACIÓ, JOIERIA, ORFEBRERIA				
FI ca 8	Tarraco Tarragona TG	ROM III-IV dC	ORFEBRERIA - Gerro de bronze amb nansa, piriforme (num inv. MNAT 2828). Possiblement, segons l'autor: a la nansa, al capdamunt fulla trilobulada; al cos, "figura que pot ser un cistell pla, amb fruites, potser figues" i un "cabàs de vímet, amb fruites" [però no identificables morfològicament amb seguretat] al medalló, Medusa.	ROIG, 2003 Ic: ROIG, 2003 (Fig 4a, b, c)
ESCULTURA				
FI ca 21	Tarraco Tarragona TG	ROM IaC - II dC	ESCULTURA – Tors de Hora de marbre blanc amb pàtina groga amb presents de fruites. Sobre una fulla de figuera , diverses fruites mig amagades, entre les quals, figues , raïm, pomes i d'altre (Kat. Nr 95, S. 73. Tafel 36,1-3 i 37,1)	KOPPEL, 1985 Ic: KOPPEL, 1985 (Tab. 36,1-3 i 37,1); CBV- 143 i 144
PINTURA MURAL				
FI ca 25	Empúries L'Escala AE	ROM I aC – II dC	PINTURA MURAL- Casa 1, panell A. Fragment de sòcol, amb recipient de vidre amb figues i, potser prunes [PR do 5] al costat d'un ocell	NIETO, 1979 Ic: NIETO, 1979 (Fig. 3 i 10)
CERÀMICA				
FI ca 16	Puig de Santa Llúcia Eivissa: Vila PI	ROM I-II dC	CONTENIDOR DE CERÀMICA: Fragment de petita àmfora "de figues o dàtils [PH da 56]" de la costa sírio-palestina Schöne-Mau XV	MARLIÈRE <i>et al</i> , 2016
MOSTRES BIOLÒGIQUES ORGÀNIQUES				
CARPOLOGIA				
FI ca 1	Mas Castellar Pontós AE	IBE III aC	CARPOLOGIA - Esclereides silicificades de pell i polpa de <i>Ficus carica</i> , interpretades com a part de farinetes amb ordi, blat i mel (citant JuanTresserras, inèdit). Més info a http://www.florayfaunaiberica.org/ficha?pieza=9267	PONS <i>et al</i> , 1998 MATA <i>et al</i> , 2010+
FI ca 2	Illa d'en Reixach Ullastret BE	Pre IBE VII aC	CARPOLOGIA - CARPO-RESTES de llavor de figa (amb dubte sobre l'antigüitat)	CASTRO <i>et</i> HOPF, 1982
FI ca 4	Sant Jaume Alcanar MN	Pre IBE VII-VI aC	CARPOLOGIA - FER [Ferro] – Llavors de figa/figuera	LÓPEZ REYES <i>et al.</i> , 2011

FI ca 5	<i>Barcino</i> Barcelona BN	ROM III-IV dC	CARPOLOGIA – “Fragment del fruit i diverses llavors” de figa (<i>Ficus carica</i> L.) identificats a cella vinaria de <i>Barcino</i> i en el sediment d’una zona de desguàs	BELTRAN DE HEREDIA <i>et al.</i> , 2006 Ic: BELTRAN DE HEREDIA <i>et al.</i> , 2006 (Fig. 12)
FI ca 6	Torrelló del Boverot Almassora PA	IBE II aC	CARPOLOGIA (MICROGRAFIA)- Restes de teixits i esclereides de fruits carnosos (<i>Ficus carica</i> L.) amb compostos de cera d’abella i diatomees, identificat com a mel amb fruits carnosos en tres mostres de càlat del jaciment.	JUAN-TRESSERRAS, 2000
FI ca 7	<i>Villa Cornelius</i> , Els Alters L’Ènova CR	ROM I-III dC	CARPOLOGIA– Restes de figa - TEXT EXPOSICIÓ- Museu Municipal de L’Almodí (Xàtiva)	ANÒNIM, 2017
FI ca 9	Font de la Canya Avinyonet del Penedès AP	IBE IV-III aC	CARPOLOGIA - Restes paleocarpològiques (IBE ple) de les sitges SJ9, SJ11 i SJ14: Figa: <i>Ficus carica</i> . Considerada SILVESTRE possiblement recol·lectada .	LÓPEZ REYES, 2004 Ic: LÓPEZ REYES, 2004 (Fig. 19.14)
FI ca 10	Els Vilars Arbeca GG	IBE antic VI-V aC	CARPOLOGIA –SILVESTRE a llista de material suplementari - Localitzat dins del poblat - <i>Ficus sp.</i>	ALONSO <i>et al</i> 2008
FI ca 17	Coll del Moro Gandesa TT	IBE III aC	CARPOLOGIA – Llavors de “figa”	JORNET <i>et al</i> , 2019 Ic: JORNET <i>et al</i> , 2019 (Vídeo 1:05)
FI ca 18	<i>Iesso</i> Guissona SR	ROM I aC	CARPOLOGIA – Plantes d’importància econòmica: <i>Ficus carica</i> trobades en Pou 1 (2000),. Estudiades per Buxó i Canal (i documentades a Buxó et al 2004 i Buxó 2005). Segons Taula 88 (Peña & Garcia Martínez, 2015)	PEÑA <i>et</i> GARCIA MARTÍNEZ, 2015
FI ca 19	<i>Iesso</i> Guissona SR	ROM I dC	CARPOLOGIA – Plantes d’importància econòmica: <i>Ficus carica</i> trobades en Pou 2 (2000),. Estudiades per Buxó i Canal (i documentades a Buxó et al 2004 i Buxó 2005). Segons Taula 88 (Peña & Garcia Martínez, 2015)	PEÑA <i>et</i> GARCIA MARTÍNEZ, 2015
FI ca 27	<i>Fonteta</i> Guardamar de Segura BS	IBE-FEN VI aC	CARPOLOGIA – Ficus carica : “evidence of fig and olive is more common than that of grapes” [a partir de dades de Pérez Jordà 2007 (<i>Fouilles...</i>)]	PÉREZ JORDÀ <i>et al</i> , 2021
FI ca 28	<i>Kelin</i> (Los Villares) Capdet de les Fonts PU	IBE VII aC	CARPOLOGIA – Ficus carica : “grape and fig are only recorded at Kelin [63]”. [63: a partir de dades de Pérez Jordà 2013 (<i>La agricultura...</i>)]	PÉREZ JORDÀ <i>et al</i> , 2021
FI ca 29	La Codera Alcoleja (Alcolea de Cinca) BI	IBE VII aC	CARPOLOGIA – Ficus carica “Grape and fig appear at La Codera from the 7th century BC”	PÉREZ JORDÀ <i>et al</i> , 2021

FI ca 30	Les Malese Montcada i Reixac VW	IBE III aC	CARPOLOGIA – <i>Ficus carica</i> : “Evidence of fig only appears in the 3rd century BC at Les Malese [77].” [77: a partir de dades de López Reyes 2006 (<i>L’exploració...</i>)]	PÉREZ JORDÀ <i>et al</i> , 2021
FI ca 31	Sant Martí d’Empúries L’Escala AE	GRE VII aC	CARPOLOGIA – <i>Ficus carica</i> : “in the 7th century BC at Sant Martí d’Empúries [80], where grape stands out above fig and olive.”. [80: a partir de dades de Buxó, 1999 (<i>Les restes de llavors...</i>)]	PÉREZ JORDÀ <i>et al</i> , 2021
FI ca 32	La Fonteta Guardamar de Segura BS	FEN IBE VIII-VI aC	CARPOLOGIA - Higuera (<i>Ficus carica</i>)	PÉREZ JORDÀ <i>et al</i> , 2021
FI ca 33	<i>Kelin</i> 1 Capdet de les Fonts PU	PRE IBE VII-VI aC	CARPOLOGIA - <i>Ficus carica</i> (la higuera presenta frecuencias más reducidas que la vid)	PÉREZ JORDÀ, 2013
FI ca 34	Tossal de les Basses 2 Alacant AS	IBE VI-V aC	CARPOLOGIA – Incineracions: <i>Ficus carica</i> i <i>Ficus</i> fragm. Fruto / Fosses: granes	PÉREZ JORDÀ, 2013
FI ca 35	Tossal de les Basses 2 Alacant AS	IBE VI-V aC	CARPOLOGIA – <i>Ficus carica</i> – Granes conservades en context humit de pous i fosses.	PÉREZ JORDÀ, 2013 Ic: PÉREZ JORDÀ, 2013 (Fig. 4.23)
FI ca 36	Illeta dels Banyets El Campello AS	IBE V aC	CARPOLOGIA – <i>Ficus carica</i> . Granes i minerlitzat. Sector E (Poblat: materials alimentaris acumulats i carbonitzats) i, predominant, a Cisterna (materials de rebuig i residus abocats)	PÉREZ JORDÀ, 2013
FI ca 37	Bastida de les Alcusses Moixent CR	IBE V-IV aC	CARPOLOGIA – <i>Ficus carica</i> . Granes i fruits [“ tanto en forma de semillas como de frutos, lo que induce a pensar que se trata de higos secos”]	PÉREZ JORDÀ, 2013
FI ca 38	Tòs Pelat II Montcada HO	IBE VI-V aC	CARPOLOGIA – <i>Ficus carica</i> . Granes	PÉREZ JORDÀ, 2013
FI ca 39	Tòs Pelat III Montcada HO	IBE V-IV aC	CARPOLOGIA – <i>Ficus carica</i> . Granes (fruiter predominant)	PÉREZ JORDÀ, 2013
FI ca 40	Castellet de Bernabé Llíria CT	IBE III aC	CARPOLOGIA – <i>Ficus carica</i> - Fruits	PÉREZ JORDÀ, 2013; MATA, C. <i>et al.</i> , 2010+ Ic: MATA, C. <i>et al.</i> 2010+; PÉREZ JORDÀ, 2013 (Fig. 4.46)

FI ca 41	<i>Kelin 3</i> Capdet de les Fonts PU	IBE III-II aC	CARPOLOGIA - <i>Ficus carica</i> . Poc abundant	PÉREZ JORDÀ, 2013
FI ca 42	<i>La Seña</i> El Villar SN	IBE III aC	CARPOLOGIA - <i>Ficus carica</i> (granes)	PÉREZ JORDÀ, 2013 Ic: PÉREZ JORDÀ, 2013 (Fig. 4.57)
FI ca 43	<i>Edeta</i> Llíria CT	IBE III aC	CARPOLOGIA - <i>Ficus carica</i>	PÉREZ JORDÀ, 2013
FI ca 44	Puig de la Misericòrdia Vinaròs BM	IBE II aC	CARPOLOGIA - <i>Ficus carica</i> – Llavors.	CUBERO, 1996; MATA, C. <i>et al</i> , 2010+ Ic: CUBERO, 1996 (Fig. 6.3)
FI ca 45	Mas Castellar Pontós AE	IBE V-III aC	CARPOLOGIA – Llabor –BD FyFIbe [http://www.florayfaunaiberica.org/ficha?pieza=9203] [Bibliografia: Canal en Pons (2002) 443 - 476. Número de documento: MN0461]	MATA, C. <i>et al</i> , 2010+
FI ca 46	<i>Turó de Les Maleses</i> Montcada i Reixac/Sant Fost de Campsentelles VO	IBE IV-III aC	CARPOLOGIA - cf. <i>Ficus carica</i> - Figa, silvestre – Grana/fruit única	LÓPEZ REYES, 2006 ; MATA, C. <i>et al</i> , 2010+
FI ca 51	Castellet de Bernabé Llíria CT	IBE IV-III aC	CARPOLOGIA – <i>Ficus carica</i> (6%)	GUÉRIN <i>et</i> GÓMEZ- BELLARD, 2000
FI ca 52	Barranc de Gàfols Ginestar RE	FER / PreIBE VI aC	CARPOLOGIA – <i>Ficus carica</i> , 1%)	ASENSIO <i>et al.</i> , 2000
FI ca 61	Punta des Patró Santa Margalida MC	TAL II aC	CARPOLOGIA – “Identificación de cariósides de <i>Triticum aestivum/durum</i> y restos de <i>Vitis vinifera</i> , <i>Ficus carica</i> y bellota <i>Quercus sp.</i> en Punta des Patró (Juan Tresserras en estudio, citado en Ramis 2006)”. Talaïotic/Postalaiotic. Possible ús ritual funerari (Santuari)	PICORNELL, 2012; PÉREZ JORDÀ <i>et al.</i> , 2018
FI ca 62	Son Fornés Montuïri MC	TAL IX-VI aC	CARPOLOGIA – <i>Ficus carica</i> (figa) 160 granes (“pips”) [excavació diferent de l’anterior: any diferent, lloc diferent, mostr diferent; confirmació de les posteriors]	STIKA <i>et al</i> , 2013
FI ca 63	Son Fornés Montuïri MC	POSTTAL VI-III aC	CARPOLOGIA – Granes i Fruit “Fruit finds are represented by <i>Ficus carica</i> (12 pips and one fruit) as well as <i>Vitis vinifera</i> (grapevine) (two berry fragments and one pip)”. [excavació diferent de l’anterior: any diferent, lloc diferent, mostra diferent; confirmació de l’anterior]	STIKA <i>et al</i> , 2013

FI ca 64	Son Fornés Montuïri MC	ROM III-I aC	CARPOLOGIA – Granes: “Other crops are 18 pips of <i>Ficus</i> [excavació diferent de les anteriors: any diferent, lloc diferent, mostra diferent; confirmació de l’anterior]”	STIKA <i>et al</i> , 2013
FI ca 65	Pati d’Armes Eivissa PI	FEN PUN VII-VI aC	CARPOLOGIA – Granes: Només cereals, l’únic fruit és <i>Ficus carica</i>	PÉREZ JORDÀ <i>et al</i> , 2018
FI ca 66	Puig des Molins (Necròpolis) Eivissa PI	PUN V-II aC	CARPOLOGIA – Granes i fruits (context funerari, tombes): “ <i>Ficus carica</i> also stands out in the form of charred fruit fragments and charred and mineralised seeds (13 seeds and 4 records)”	PÉREZ JORDÀ <i>et al</i> , 2018
FI ca 69	La Paeria Lleida SI	ROM IV-V dC	CARPOLOGIA – Pinyols i altres restes de prunera, pomera, ametllers i figuera en nivells de final del s. IV o començaments del segle V [citant Pérez Almoguera, <i>Lleida Romana</i> p. 170]	NAVARRO SÀEZ, 2005
FI ca 70	<i>Barcino</i> Barcelona BN	ROM I-III dC	CARPOLOGIA– Excavacions del c/ Sotstinent Navarro (peu de muralla) - Llavors abundants de vinya de vinya (<i>Vitis vinifera</i>) i de figa (<i>Ficus carica</i>) en aquest segon període.	MIRÓ <i>et al</i> , 2020
ANTRACOLOGIA				
FI ca 3	Mas Castellar Pontós AE	IBE IV-III aC	ANTRACOLOGIA – Carbons de fusta – Combustible?. BD FyFibe [http://www.florayfaunaiberica.org/ficha?pieza=9186] [Bibliografia: Piqué y Ros en Pons (2002) 429 - 442. Número de documento: MN0444]	PIQUÉ, 2002 MATA <i>et al.</i> , 2010+
FI ca 11	Els Estinclells Verdú UR	IBE III aC	ANTRACOLOGIA - Restes antracològiques - Combustible	VILA <i>et</i> PIQUÉ, 2012
FI ca 12	Missatges Tàrraga UR	IBE III-I aC	ANTRACOLOGIA - Combustible – Carbons localitzats en abocaments de residus en sitges, procedents d’altres llocs de generació, resultat de treballs de neteja i manteniment.	VILA <i>et</i> PIQUÉ, 2012
FI ca 13	<i>Iesso</i> Guissona SR	ROM I aC- II dC	ANTRACOLOGIA - Restes antracològiques – Carbons procedents de dos pous excavats d’època romana per Buxó <i>et al.</i> , 2004, recopilats per Vila & Piqué, 2012	VILA <i>et</i> PIQUÉ, 2012
FI ca 14	<i>Ilerda</i> Lleida SI	ROM I aC- I dC	ANTRACOLOGIA - Restes antracològiques reportades a Piqué, 1998a; Piqué, 1998b i Piqué & Noguera, 2000, totes recopilades per Vila & Piqué, 2012	VILA <i>et</i> PIQUÉ, 2012
FI ca 20	<i>Iesso</i> Guissona SR	ROM I aC	ANTRACOLOGIA - Fragments de fusta (Pou 1) - Estudi anatòmic - " <i>Ficus carica</i> . (figuera)"	BUXÓ <i>et al</i> , 2004 Ic: BUXÓ <i>et al</i> , 2004 (Fig. 15 i 16)

FI ca 22	Valentia València HO	ROM I aC- III dC	ANTRACOLOGIA- Diagrama antracològic de <i>Valentia</i> (República [III aC-I aC]/ Alt Imperi [I aC - III dC]/Baix imperi i Visigots [III-VI dC]) - Ficus carica (0./0)	GRAU, 2003
FI ca 23	Valentia València HO	ROM V aC- I dC	“Restes” (orgàniques?) de figuera, ametler, magraner i, possiblement, pomera – A partir del segle V aC	GRAU, 2003
FI ca 47	Plaça de Sant Andreu La Selva del Camp BC	IBE III aC	ANTRACOLOGIA – Carbons (xilema) – Localitzat en sitja . BD FyFIbe [http://www.florayfaunaiberica.org/ficha?pieza=9547] [Bibliografia: Allué (2003) 5 - 17. Número de documento: MN0376]	ALLUÉ, 2003
FI ca 48	Vil·la del Moro Torredembarra TG	ROM II dC	ANTRACOLOGIA – Carbons procedents de concentracions informatius sobre ús de combustible al conjunt termal.	ALLUÉ, 2003
FI ca 49	Tossal de les Basses Alacant AS	IBE IV aC	ANTRACOLOGIA – Fusta (xilema): dues possibles anses de <i>Ficus carica</i> . Context cultural. Núm peça: 4048-93-1. Descripció: Handle?. Dimensions: 144×42 mm. Núm peça: 4048-93-2. Descripció: Handle?. Dimensions: 189×27 mm [http://www.florayfaunaiberica.org/ficha?pieza=10115] [Bibliografia: Carrión & Rosser (2010) table 1, fig. 4. Número de documento: MN1389]	CARRIÓN <i>et</i> ROSSER, 2010; MATA, C. <i>et al</i> , 2010+ Ic: CARRIÓN <i>et</i> ROSSER, 2010 (Fig. 4)
FI ca 50	Tossal de les Basses Alacant AS	IBE IV aC	ANTRACOLOGIA – Fusta (encenall: “carving chip”. Num peça: 4048-93-96. Descripció: “Branch with knapping marks”. Dimensions: 87.8 × 19.6 mm	CARRIÓN <i>et</i> ROSSER, 2010
FI ca 53	Poblat de Ses Païsses Artà MC	TAL IV-III aC	ANTRACOLOGIA – Fusta. <i>Ficus carica</i> . Combustible, material de construcció testimonial (c. 1% de mitjana). Probablement cultivat. En base a l'anatomia de la fusta no es pot distingir entre figuera silvestre i cultivada.	PICORNELL, 2012
FI ca 54	Poblat de Ses Païsses Artà MC	TAL VI aC	ANTRACOLOGIA – Fusta. <i>Ficus carica</i> . Combustible, material de construcció (rar, c. 1% de mitjana). Probablement cultivat. En base a l'anatomia de la fusta no es pot distingir entre figuera silvestre i cultivada.	PICORNELL, 2012
FI ca 55	Poblat de Ses Païsses Artà MC	TAL VI aC	ANTRACOLOGIA – Fusta. <i>Ficus carica</i> . Carbons (recinte 51). Probablement cultivat. En base a l'anatomia de la fusta no es pot distingir entre figuera silvestre i cultivada.	PICORNELL, 2012
FI ca 56	Poblat de Son Fornés Montuïri MC	TAL IX aC	ANTRACOLOGIA - Construcció: Carbons de <i>Ficus carica</i> (minoritari, c. 4%), provinent de l'esfondrament de coberta vegetal del Talaïot 3, possiblement de la coberta amb fang i/o material domèstic interior, amb incendi posterior	PICORNELL, 2012 Ic: PICORNELL, 2012 (Fig. 3.28)
FI ca 57	Poblat de Son Fornés Montuïri MC	TAL IV aC	ANTRACOLOGIA - Construcció: Carbons en enderroc de sostre, minoritari (< 1%), manca en alguna mostra. Possible material de construcció molt escadusser o matrial mobiliari i estris, amb incendi posterior. Postalaiòtic.	PICORNELL, 2012 Ic: PICORNELL, 2012 (Fig. 3.28)

FI ca 58	Ca's Canar Sencelles MC	TAL VIII-VI aC	ANTRACOLOGIA – Fragments testimonials de carbons de <i>Ficus carica</i> possiblement restes d'objectes domèstics o de combustible, no de material de construcció.	PICORNELL, 2012
FI ca 59	Cometa des Morts Cova2 Lluc - Escorca MC	TAL Nd (VII-IV aC?)	ANTRACOLOGIA – Fragments de fusta de <i>Ficus carica</i> identificats en la cosntrucció de peces auxiliars (barrots) de sacròfags mortuoris. Possible ús per al transport de taüts.	PICORNELL, 2012
FI ca 60	Cometa des Morts Cova2 Lluc - Escorca MC	TAL Nd (VII-IV aC?)	ANTRACOLOGIA – Parts de Taüt indterminat II (CM 67: fragment de cos distal d'un taüt monoxil; CM3: planxa lateral de cavitat interior de taüt monoxil). Fragments amb traces de treball amb aixà o destràl. Possibles fragments d'un taüt monoxil de <i>Ficus carica</i> per buidatge i treball del tronc.	PICORNELL, 2012
FI ca 67	Poblat de Ses Païsses Artà MC	TAL V-II aC	ANTRACOLOGIA – Carbons de <i>Ficus carica</i> (diferents dels estudiats per Picornell, 2012)	PÉREZ JORDÀ <i>et al</i> , 2018
FI ca 68	Talaiot de Son Fred Sencelles MC	POST TAL IX-VI aC	ANTRACOLOGIA – Carbons de <i>Ficus carica</i>	PÉREZ JORDÀ <i>et al</i> , 2018
FI ca 71	<i>Barcino</i> Barcelona BN	ROM I-III dC	ANTRACOLOGIA – Excavacions del c/ Sotstinent Navarro (peu de muralla) - Fragments de carbons d'aquestes espècies [vinya i figuera], indicant la presència dels arbres en les immediacions i no únicament del fruit....Aquesta expansió dels <i>hortus</i> suburbans o urbans és coincident amb un increment de l'activitat agrícola a l'entorn de la ciutat	MIRÓ <i>et al</i> , 2020
TEXTOS CLÀSSICS				
FI ca 15	<i>Ebusus</i> Eivissa: Vila PI	ROM I dC	TEXTOS CLÀSSICS: “ los higos , comercializados secos en cajas de madera (Plin., <i>Nat. Hist.</i> , XV, 82)” citat pels autors.	MARLIÈRE <i>et al</i> , 2016
FI ca 26	<i>Ebusus</i> Eivissa PI	ROM I dC	TEXTOS CLÀSSICS - « <i>ficus [...] senescunt in arbore anusque destillant cummium lacrima. Siccat honos laudatas, servat in capsis, Ebuso in insula praestantissimas amplissimasque</i> ». Segons Ramon, 2013, probablement destinats a exportació, dessecats – Verificat: Plin, <i>Nat Hist</i> XV, 21 [=FI ca 15].	RAMON, 2013
FI ca 24	<i>Saguntum</i> Sagunt CM	ROM I dC	TEXTOS CLÀSSICS – Referències de Plini en la seua obra <i>Naturalis Historia</i> sobre les figues (eren famoses les <i>sacontini</i> o de Sagunt) citades per Grau. [Plin., <i>Nat Hist</i> XV, 19].	GRAU, 2003

CBV: Arxiu Fotogràfic de l'autor – Núm de Fotografia; **Codi comarcal:** abreviatura segons FONT, X. *et al.* - *Manual d'introducció de marques (tags) del llenguatge de descripció de citacions florístiques. XFLOA*. Barcelona: Banc de dades de la Flora i la Vegetació de Catalunya, Barcelona, 2002.

Referències bibliogràfiques de la Taula 1

ALLUÉ, E. Les anàlisis antropològiques a Tarragona i el seu entorn: l'interès per l'estudi de la vegetació del passat i la utilització dels recursos forestals. *Butlletí Arqueològic de Tarragona*, 2003, 25, 5-17.

ALONSO, N.; JUNYENT, E.; LAFUENTE, A.; LÓPEZ, J.B. Plant remains, storage and crop processing inside the Iron Age fort of Els Vilars d'Arbeca (Catalonia, Spain). *Vegetation History and Archaeobotany*, 2008, 17 (Suppl.1): S149-S158.

ANÒNIM. *Villa Cornelius*. Text de l'Exposició. Xàtiva: Museu Municipal de L'Almodí, 2017.

ASENSIO, D.; BELARTE, MC.; NOGUERA, J.; SANMARTÍ, J.; SANTACANA, J. Approximation à la structure économique du site de Barranc de Gàfols (Ginestar, Ribera d'Ebre, Tarragone). La production du vin dans l'Espagne préromaine. In: R. Buxó & E. Pons (eds.), *Els productes alimentaris d'origen vegetal a l'edat del Ferro de l'Europa Occidental: de la producció al consum*. Actes del XXII Col·loqui Internacional per a l'estudi de l'Edat del Ferro, Girona, 1999. Girona: Museu d'Arqueologia de Catalunya-Girona, Sèrie Monogràfica, 2000, 18: 259-268.

BELTRÁN DE HEREDIA, J.; COMAS, M.; GURRI, E.; JUAN TRESSERRAS, J. Noves aportacions sobre la producció de vi a la Laietània romana: instal·lacions vinícoles i anàlisis de residus. *QUARHIS*, 2006, 2: 92-107.

BUXÓ, R.; CANAL, D.; GUITART, J.; PERA, J.; & PIQUÉ, R. Excavació de dos pous d'època romana a Guissona. L'explotació dels recursos vegetals a la ciutat de Iesso als segles I aC - II dC. In: GUITART, J.; PERA, J. (eds.), *Iesso, I. Miscel·lània Arqueològica*. Barcelona-Guissona: Institut d'Estudis Catalans - Patronat d'Arqueologia de Guissona, 2004: 213-278.

CANAL, D.; BUXÓ, R. *Alorda Park (Calafell, Baix Penedès); informe sobre les anàlisis paleocarpològiques. Campanya de 1998* (inèdit), 1998.

LÓPEZ REYES, D. Primers resultats arqueobotànics (llavors i fruits) al jaciment protohistòric del Turó de la Font de la Canya (Avinyonet del Penedès). *RAP, Revista d'Arqueologia de Ponent*, 2004, 14: 149-177

CARRIÓN, Y; ROSSER, P. Revealing Iberian woodcraft: conserved wooden artefacts from south-east Spain. *Antiquity*, 2010, 84: 747-764.

CASTRO, Z.; HOPF, M. Estudio de restos vegetales en el poblado protohistórico Illa d'en Reixach (Ullastret, Gerona). *Cypsela*, 1982, 4: 103-111.

GRAU, E. El Paisatge. In: BONET, H.; ALBIACH, R.; GOZALBES, M. (coord.), *Romans i Visigots a les Terres Valencianes*, 2003. València: Museu de Prehistòria i de les Cultures de València: 63-68.

GUÉRIN, P.; GÓMEZ-BELLARD, C. La production du vin dans l'Espagne préromaine. In: R. Buxó & E. Pons (eds.), *Els productes alimentaris d'origen vegetal a l'edat del Ferro de l'Europa Occidental: de la producció al consum*. Actes del XXII Col·loqui Internacional per a l'estudi de l'Edat del Ferro, Girona, 1999. Girona: Museu d'Arqueologia de Catalunya-Girona, Sèrie Monogràfica, 2000, 18: 379-387.

JORNET, R.; BELARTE, M.C.; ASENSIO, D.; MORER, J.; NOGUERA, J.; SANMARTÍ, J. *Intervencions al jaciment ibèric de Coll del Moro de Gandesa (Terra Alta) entre 2014 i 2018*. Conferència pronunciada a Tribuna d'Arqueologia 2018-2019 (Palau Marc (Rambla Santa Mònica, 8, Barcelona), 24 d'abril de 2019). [En línia.]. Tribuna d'Arqueologia, Generalitat de Catalunya, 2019. Vídeo disponible a: <https://tribunadarqueologia.blog.gencat.cat/2019/04/21/propera-conferencia-de-la-tribuna-darqueologia-2018-2019-intervencions-al-jaciment-iberic-de-coll-del-moro-de-gandesa-terra-alta-entre-2014-i-2018-en-directe-per-internet/>[Consulta: 30/4/2019].

JOVER, A.; AGUER, C. (2004). Tractaments de conservació i restauració dels objectes de fusta dels pous romans de Guissona. In: GUITART, J.; PERA, J. (eds.), *Iesso, I. Miscel·lània Arqueològica*. Barcelona-Guissona: Institut d'Estudis Catalans - Patronat d'Arqueologia de Guissona, 2004: 279-284.

JUAN-TRESSERAS, J. Estudio de contenidos en cerámicas ibéricas del Torrelló de Alzamora (Castellón). *Archivo Español de Arqueología AEspA*, 2000, 73: 103-104.

KOPPEL, E. M. *Die römischen Skulpturen von Tarraco* (Madrider Forschungen Bd. 15), 1985. Berlin: Walter de Gruyter.

LÓPEZ REYES, D. Primers resultats arqueobotànics (llavors i fruits) al jaciment protohistòric del Turó de la Font de la Canya (Avinyonet del Penedès). *RAP, Revista d'Arqueologia de Ponent*, 2004, 14: 149-177.

LÓPEZ REYES, D. L'explotació dels recursos vegetals de Les Maleses: primers resultats de l'estudi arqueobotànic de llavors i fruits. *Monte Catano*, 2006, 8:41-70.

LÓPEZ REYES, D; BUXÓ, R.; GARCIA RUBERT, D.; MORENO, I. Noves aportacions sobre agricultura i alimentació durant la primera edat del ferro a Catalunya: dades de l'assentament de Sant Jaume (Alcanar, Montsià). *Pyrenae*, 2011, 42 (1) :77-118.

MARLIÈRE, E.; MARTÍN PARRILLA, A.; TORRES, J. *Rubrum, piperatum et servilianum*. Algunos vinos y preparados vinarios consumidos en Ebusus. In: R. Járrega & P. Berni (eds.), *Amphorae ex Hispania: paisajes de producción y consumo. III Congreso Internacional de la SECAH-Ex Officina Hispana (Tarragona, 10-13 de diciembre de 2014)*, 2016. Tarragona: ICAC-SECAH: 407 – 422.

MATA, C. (coord.). *Flora y Fauna Ibérica, de lo real a lo imaginario*. Banc de dades. Departament de Prehistòria, Arqueologia i Història Antiga, Universitat de València [en línia]. València: Universitat de València, 2010+. Disponible a < <http://www.florayfaunaiberica.org/> > [Consulta 14/8/2023].

MIRÓ, C.; RIERA, S.; RAMOS, J. Vegetació i jardins a les ciutats romanes. El cas de Bàrcino. In: Pons Pujol, L. (ed.) *Paradeisos. Horti. Los jardines de la antigüedad*. Documenta & Instrumenta, 71. Barcelona: Universitat de Barcelona, 2020: 189-204

NAVARRO SÁEZ, R. La documentació arqueològica. In: E. Giralt (coord.), *Història Agrària dels Països Catalans*, vol. 1. Barcelona: Universitat de Barcelona, 2005: 205-230

NIETO, F.J. Repertorio de la pintura mural romana de Ampurias. *Ampurias*, 1979, 41: 270-343.

PIQUÉ, R. Paisatge i explotació forestal durant el I mil·leni A.N.E. a la plana empordanesa. *Cypsela*, 2002, 14: 211-228.

PEÑA, L.; GARCIA MARTÍNEZ, M.S. Iesso, Lérida – In: CARRION, J. (coord.). *Cinco millones de años de cambio florístico y vegetal en la Península Ibérica e Islas Baleares*. Dublin: Google Play Books, 2015: 352-353.

PÉREZ JORDÀ, G. *La agricultura en el País Valenciano entre el VI y el I milenio a. C.* Tesi Doctoral (inèd.), 2013. València: Universitat de València.

PÉREZ-JORDÀ G.; PEÑA-CHOCARRO, L.; PICORNELL-GELABERT, L.; CARRIÓN MARCO, Y. Agriculture between the third and first millennium BC in the Balearic Islands: the archaeobotanical data. *Vegetation History and Archaeobotany* 2018, 27:253–265.

PÉREZ-JORDÀ, G.; ALONSO, N.; ROVIRA, N.; FIGUEIRAL, I.; LÓPEZ-REYES, D.; MARINVAL, P.; MONTES, E.; PEÑA-CHOCARRO, L.; PINAUD-QUERRAC'H, R.; ROS, J.; TARONGI, M.; TILLIER, M.; BOUBY, L. The Emergence of Arboriculture in the 1st Millennium BC along the Mediterranean's "Far West". *Agronomy*, 2021, 11: 920.

PICORNELL GELABERT, L. - *Paisaje vegetal y comunidades prehistóricas y protohistóricas en Mallorca y Menorca (Illes Balears). Una aproximación desde la Antracología*. Tesi doctoral (inèd.). Palma: Universitat de les Illes Balears, 2012

PONS, E.; M. BOUSO; N. GAGO; M.J. FERNANDEZ. M.J. Significació funcional de les sitges amortitzades de Mas Castellar de Pontós: una aproximació metodològica. *Cypsela*, 1998, 12: 63-79.

RAMON TORRES, J. Economía y comercio de la Ibiza púnica en la época de las acuñaciones de moneda (siglos IV aC- I dC.). *In*: ARÉVALO, A.; BERNAL; COTTICA, D. (eds.), *Ebusus y Pompeya, ciudades marítimas. Testimonios monetales de una relación*, 2013. Cadis: Universidad de Cádiz: 83-123.

ROIG, J.F. Els vasos de bronze del pou Cartanyà. Un aixovar sacre de l'antiga Tarraco. *RAP, Revista d'Arqueologia de Ponent*, 2003, 13: 83-124.

STIKA, HP.; NEUGEBAUER, A.; RIHUETE-HERRADA, C.; RISCH, R.; MICÓ, R.; VOLTAS, J.; AMENGUAL, P.; GELABERT, L. ; LULL, V. Crop cultivation in the Talayotic settlement of Son Fornés (Mallorca, Spain): agricultural practices on the western Mediterranean islands in the first millennium bce. *Vegetation History and Archaeobotany*, 2023, 32 (5): online 1-11

VILA, S.; PIQUÉ, R. Paisatge vegetal i gestió del combustible a la plana occidental catalana entre el neolític i l'edat mitjana: estat de la qüestió des de l'anàlisi antracològica. *RAP, Revista d'Arqueologia de Ponent*, 2012, 22: 9-36.